

Руслана КАЛАМАЗ

ПСИХОЛОГІЯ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Острог – 2009

УДК 159.923
ББК 88
К 17

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету “Острозька академія”
(протокол № 1 від 27 серпня 2009 року)*

Рецензенти:

Томчук М.І. , доктор психологічних наук, професор
Ямницький В.М. , доктор психологічних наук, професор
Павелків Р.В. , доктор психологічних наук, професор

К 17   **Каламаж Руслана.**
Психологія становлення професійної Я-концепції
майбутніх юристів : [монографія] / Руслана Каламаж.
– Острого : Видавництво Національного університету
“Острозька академія”, 2009. – 404 с.

ISBN 978-966-2254-09-9

У монографії досліджуються теоретичні, методологічні та практичні аспекти професійної Я-концепції майбутніх юристів через призму професіоналізації у вищому навчальному закладі. Розкривається психосемантика образу юридичної професії. Висвітлюється зв'язок індивідуального стилю діяльності та когнітивно-стильової організації пізнавальної сфери особистості з Я-концепцією. Увага акцентується на обґрунтуванні засад становлення досліджуваного феномена у ВНЗ.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів та усіх, хто цікавиться проблемами особистісного і професійного становлення.

ISBN 978-966-2254-09-9

© Каламаж Р. В., 2009
© Видавництво Національного університету
“Острозька академія”, 2009

ВСТУП

Проблема вдосконалення професійної підготовки юристів є гостро актуальною в умовах сучасних суспільних реалій. У нашій державі, що переживає складні трансформаційні зміни, діяльність юриста залишається однією з найбільш затребуваних. Специфіка юридичної професії обумовлює відповідні вимоги до її суб'єктів, зокрема щодо їх професійного й особистісного розвитку.

У сучасних психологічних дослідженнях зазначається, що спеціаліст із вищою освітою повинен бути, з одного боку, зрілою особистістю, із розвинутою самосвідомістю, а з другого – бути готовим до постійного саморозвитку та самопроекткування в процесі професійної самореалізації.

Оскільки опосередковуючою ланкою між особистістю та професійною діяльністю є професійна самосвідомість, то процес формування останньої дозволяє досягати ефективних результатів як в особистісному зростанні, так і в професійній діяльності.

Відомо, що період професійної підготовки є одним із важливих етапів формування особистості, який характеризується не тільки активним оволодінням професійними знаннями, уміннями і навиками, але й істотними змінами у сфері самосвідомості.

Констатується, що науково-дослідницький інтерес до вивчення таких феноменів, як професійна самосвідомість та професійна Я-концепція, поширюється на значне коло професійних галузей. Однак проблема становлення професійної Я-концепції юристів залишається дослідженою недостатньо, особливо на початковому етапі оволодіння професією у ВНЗ. Недостатня кількість праць у цьому напрямку не розкриває справжнього потенціалу проблеми, що призводить до труднощів у визначенні конкретних заходів, спрямованих на формування і розвиток професійної Я-концепції майбутньо-

го юриста. Разом із тим теоретичне висвітлення та емпіричне дослідження вказаної проблеми відкриває широкі перспективи поліпшення якості підготовки майбутніх юристів.

Здійснений нами аналіз досвіду дослідження проблеми професійної Я-концепції дозволив дійти висновку про строкатість поглядів щодо розуміння поняття “професійна Я-концепція”, механізму становлення, а також психологічних умов розвитку професійної Я-концепції; відсутні глибокі емпіричні дослідження професійної Я-концепції юристів; недостатньо розкрито структуру та складники професійної Я-концепції майбутніх юристів залежно від особливостей професії та етапів професійного становлення у ВНЗ; поведінковий компонент професійної Я-концепції практично описується в контексті іншого проблемного поля – саморегуляції, адаптації, мотивації тощо; невирішене питання про місце професійного мислення та особливостей пізнавальної сфери особистості в моделях професійної Я-концепції; не-систематизовані критерії оцінки рівнів розвитку професійної Я-концепції та інтегруючої ролі Я-концепції в структурі особистості тощо.

Тому *об'єктом* нашого дослідження є Я-концепція особистості в процесі професіоналізації.

Предмет дослідження – особливості становлення професійної Я-концепції майбутніх юристів на етапі їх підготовки у вищому навчальному закладі.

Застосування традиційних методів професійного навчання не дозволяє повною мірою реалізувати можливості становлення особистості компетентного фахівця-юриста як суб'єкта діяльності. Отож *метою* нашого дослідження є виявлення психолого-педагогічних умов та індивідуально-психологічних чинників становлення професійної Я-концепції майбутніх юристів на етапі професіоналізації у ВНЗ.

Досягнення мети передбачає вирішення низки таких *завдань*:

- з'ясування ступеня розробленості теоретико-методологічних засад професійної Я-концепції з метою її подальшого системно-структурного та змістового аналізу;
- емпіричне дослідження структурно-функціональних

компонентів та змісту професійної Я-концепції майбутніх юристів;

- аналіз соціально-психологічних особливостей професійної діяльності юриста;

- з'ясування сутності та проблемної специфіки процесу професіоналізації на етапі навчання майбутніх юристів у ВНЗ;

- дослідження взаємозв'язку професійної Я-концепції студентів-юристів та індивідуального стилю професійної діяльності;

- дослідження професійної Я-концепції студентів-юристів та її емпіричних референтів у межах когнітивно-стильових особливостей особистості;

- розробка практичних рекомендацій стосовно психолого-педагогічних умов, індивідуально-психологічних чинників, засобів та критеріїв становлення професійної Я-концепції майбутніх юристів у ВНЗ.

Методологічними засадами дослідження є базові принципи, розроблені у вітчизняній психології: принцип єдності свідомості та діяльності, принцип системної організації психіки людини, принцип розвитку, принцип єдності суб'єкта пізнання та суб'єкта дії, принцип гуманізму, принцип професіоналізму тощо; використані концептуальні положення професійної психології та педагогіки щодо професіогенезу особистості, різних аспектів особистісних та професійних якостей.

Застосування нами вищезазначених методологічних засад полягає, насамперед, у тому, що особистість фахівця-юриста ми досліджуємо в особливій внутрішньо-зовнішній системі “фахівець – професійна діяльність – умови діяльності”. Як основні характеристики цієї системи ми розглядаємо професійну Я-концепцію та індивідуальний стиль діяльності, які здійснюють інтегрування її складових і беруть участь у причинно-наслідкових відношеннях між ними, а також у динаміці системи як єдності поведінкових, особистісних компонентів та умов професійної діяльності. Ми розглядаємо особистість юриста як суб'єкта професійної діяльності, що активно змінюється під впливом специфічних умов своєї

професії та здатний сам коректувати ступінь суб'єктивного сприйняття негативної специфіки (конфліктність, напруженість, стресогенність, внутрішня суперечливість тощо) шляхом формування індивідуального стилю діяльності та професійної Я-концепції.

У нашому дослідженні обстоюється погляд на **професійну Я-концепцію** як змістову сферу Я-концепції особистості, що відображає усвідомлення себе суб'єктом професійної діяльності, характеризується професійно-діяльнісним змістом Я-образів, забезпечує інтеріоризацію професійної діяльності та умов її здійснення в систему значень і особистісних смислів фахівця, інтегрує психічні компоненти особистості та професійно-важливі якості, здійснює саморегуляцію поведінки і відношень у професійній сфері, забезпечує планування саморозвитку себе як професіонала та самореалізації в професії.

Особливістю запропонованої нами теоретичної моделі професійної Я-концепції юриста є виділення поряд із традиційно досліджуваною структурно-функціональною складовою (когнітивний, емоційно-оціночний, поведінковий компоненти) апперцептивної структурно-змістової складової, яка забезпечує інтеріоризацію професійної юридичної діяльності до системи значень та смислів особистості й формування довготривалої мотиваційної готовності до майбутньої професійної діяльності. Апперцептивна складова, на нашу думку, повинна містити образ професії, еталонний образ юриста-професіонала, інтенцію до професійного самовдосконалення та самореалізації. Відповідно одними з головних завдань професіоналізації юристів у ВНЗ повинні стати сприяння інтеріоризації юридичної діяльності до системи значень та смислів особистості, досягнення змістової близькості образу Я та професійного еталону, формування операційної та мотиваційної основи професійного самовдосконалення та самореалізації.

Таким чином, досліджуючи становлення професійної Я-концепції студентів-юристів у межах означеної нами системи, ми сподіваємося сприяти вирішенню комплексу за-

вдань підготовки юристів у ВНЗ: формуванню складових його професійної компетентності, підготовці до первинної професійної адаптації та превенції можливих майбутніх професійних деформацій.

Сподіваємося, що результати нашої праці сприятимуть частковому заповненню наявних прогалин у дослідженнях професійної Я-концепції.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I.	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ	8
1. 1. Основні засади розмежування поняття Я-концепції з однопорядковими поняттями “Я”, “Самість”, “Самосвідомість” тощо	8
1. 2. Я-концепція в контексті основних теоретико-методологічних підходів та принципів. Емпіричне дослідження інтеграційних аспектів Я-концепції	38
1. 3. Я-концепція в контексті основних теорій особистості в зарубіжній психології	76
1. 4. Я-концепція у внутрішній організації людини в контексті поглядів вітчизняних психологів	95
РОЗДІЛ II.	
СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ	121
2. 1. Поняття, змістові характеристики, структура та типи професійної Я-концепції	121
2. 2. Принципи дослідження когнітивного компонента професійної Я-концепції майбутніх юристів	141
2. 3. Принципи дослідження емоційно-оцінного компонента професійної Я-концепції. Діагностика професійної самооцінки студентів-юристів	164
2. 4. Професійна Я-концепція та її поведінкові кореляти. Емпіричне дослідження кар’єрних орієнтацій майбутніх юристів	192

РОЗДІЛ ІІІ.	
ПРОФЕСІЙНА Я-КОНЦЕПЦІЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ	
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ	
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
ТА ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ	233
3. 1. Соціально-психологічні особливості	
юридичної професії. Психосемантика образу	
професії юриста	233
3. 2. Правова свідомість та юридична етика	
як базові засади становлення професійної	
Я-концепції майбутніх юристів	255
3. 3. Емпіричне дослідження професійно-важливих	
якостей майбутніх юристів	261
3. 4. Проблемні питання динаміки професійної	
Я-концепції майбутніх юристів	
у контексті теорій професіоналізації особистості	294
РОЗДІЛ ІV.	
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ	
Я-КОНЦЕПЦІЇ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ	
У КОНТЕКСТІ СТИЛЬОВОГО ПІДХОДУ	325
4. 1. Загальні засади стильового підходу	
в дослідженні Я-концепції професіонала	325
4. 2. Індивідуальний стиль діяльності й становлення	
професійної Я-концепції студентів-юристів	332
4. 3. Емпіричне дослідження Я-концепції	
майбутніх юристів на засадах стильового підходу	343
ВИСНОВКИ	364
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	368

Наукове видання

Руслана Володимирівна Каламаж

**ПСИХОЛОГІЯ СТАНОВЛЕННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ
МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ**

Монографія

Головний редактор *Пасічник І. Д.*

Технічний редактор *Свинарчук Р. В.*

Комп'ютерна верстка *Крушинської Н. О., Олексійчук К. О.*

Коректор *Черуха Л. А.*

Художнє оформлення обкладинки *Олексійчук К. О.*

Підписано до друку 3. 09. 2009.

Формат 42х30/4. Папір офсетний. Друк різнографія.

Ум. друк. арк. 11,87. Гарнітура "JournalC"

Наклад 300 прим. Зам. № 62.

Видавництво Національного університету "Острозька академія"
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.

Свідоцтво про державну реєстрацію

РВ №1 від 8 серпня 2000 року.

Виготовлено: видавець СПД Свинарчук Р. В.

35800, Рівненська обл., м. Острог, просп. Незалежності, 151.

Свідоцтво про державну реєстрацію

РВ №27 від 29 липня 2004 року.